

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КУЗНІЧЕНКО ЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.014.543:37.018(043)

**ПРУДЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ
КАПІТАЛУ БАНКУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, доцент *Бойко Антон Олександрович*, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри економічної кібернетики.

Офіційні опоненти:

докторка економічних наук *Заруцька Олена Павлівна*, Університет митної справи та фінансів Міністерства освіти і науки України, завідувачка кафедри банківської справи та фінансових послуг;

кандидат економічних наук, доцент *Павлов Роман Анатолійович*, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами.

Захист відбудеться 14 травня 2021 року о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 9 квітня 2021 року.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

О. В. Люльов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З огляду на сучасний глобальний контекст концепції управління ризиками в банківській діяльності, що полягає в забезпеченні спроможності банків протистояти фінансовим шокам, наглядові органи країн усе більше зосереджують свою увагу на необхідності банків додержуватися нормативних стандартів як у межах країни, так і на міжнародному рівні. Такі стандарти орієнтовані насамперед на забезпечення стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів, повноти застосовуваних банками методів виявлення ризиків, своєчасності оцінювання таких ризиків.

Спостережувані в банківській сфері структурні зміни, зумовлені глобальною фінансовою кризою, зменшенням толерантності суспільств та відповідно урядів країн до банківських банкрутств і використання коштів платників податків для відновлення платоспроможності банків, демонструють стійку тенденцію до подальшого розширення масштабів та глибини наглядового регулювання банків. Очікується, що така тенденція впродовж наступного десятиліття буде лише посилюватися.

У цьому контексті найважливішим предметом уваги як із боку банків, так і з боку наглядового органу є визначення достатності банківського капіталу як одного з найвагоміших показників стійкості та надійності банків, що характеризує їх спроможність нівелювати фінансові збитки, спричинені ризиковою діяльністю, власним коштом, тобто не наражаючи на ризики збитків своїх клієнтів.

Відповідно питання прийнятності та відповідності сучасним світовим тенденціям застосовуваних в українській банківській практиці стандартів оцінювання достатності капіталу банку набуває все більшої актуальності.

Оцінювання достатності регулятивного капіталу банку є об'єктом регулювання з боку Національного банку України (НБУ) в рамках закріплених за ним функцій згідно із законодавством України щодо забезпечення платоспроможності вітчизняних банків, захисту інтересів вкладників і кредиторів, а також забезпечення загальної стійкості фінансової системи держави. Установлення мінімальних вимог до достатності капіталу банків є базовим елементом здійснюваного НБУ мікропруденційного нагляду і ключовою сферою перетину цього виду нагляду з макропруденційною політикою.

За таких умов найпріоритетнішими завданнями НБУ є встановлення й удосконалення мінімальних вимог щодо достатності капіталу банків, орієнтованих на адекватність обсягу капіталу величині ризиків, яких зазнають банки в процесі своєї діяльності, а також встановлення принципів прозорості та ефективності нагляду.

Таке вдосконалення з огляду на затверджену Правлінням НБУ Стратегію макропруденційної політики повинне здійснюватися орієнтуючись на

принципи і рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та положень Європейського Парламенту та Ради (далі – Євродирективи).

Фундаментальні засади визначення економічної сутності капіталу, форм та функцій капіталу банку закладено в працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля, А. Маршалла, П. Самуельсона, Д. Бегга, С. Фішера, Р. Дорнбуша, К. Макконнелла, С. Брю, Й. Шумпетера, П. Роуза та ін. Окремим аспектам зазначеної проблематики присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема, М. Алексеєнка, В. Базилевича, І. Бланка, А. Бойко, О. Васюренка, Г. Вознюка, Ю. Воробйова, Ж. Довгань, І. Д'яконової, А. Єпіфанова, А. Завгороднього, О. Заруцької, І. Зятковського, К. Кіреєвої, В. Кисельова, Г. Климко, В. Коваленко, С. Леонова, А. Мороза, В. Нестеренка, Р. Павлова, Л. Примостки, Т. Савченка, В. Селезньова, Т. Смовженко, Н. Ткачука та ін.

Водночас з огляду на зростання взаємозв'язаності та залежності фінансових ринків у глобальному вимірі, накопичення та переміщення ризиків із локальних рівнів на системний подальшого дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних із достатністю капіталізації українських банків як однією з основних умов забезпечення їх фінансової стійкості, виміром ризиків і методів зниження їх впливу на капітал банків, розробленням надійних інструментів економічного регулювання діяльності банків.

Таким чином, незавершеність формування цілісного уявлення про методичне підґрунтя та практичний інструментарій пруденційних вимог до достатності капіталу банків обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація узгоджується з основними напрямками наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0116U000931) ввійшли результати проведеного аналізу структури балансів банків та окремих показників діяльності банківської системи України в контексті визначення балансових складових, що беруть безпосередню участь у формуванні доходів, із метою обрання способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику із застосуванням індикативного показника; до звіту за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782) – результати співвіднесення оцінних агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників банківської системи з оцінними рівнями дефолтів боржників банків із метою систематизації статистичної інформації стосовно реалізованих рівнів дефолтів боржників банків, застосування моделі обчислення оцінних рівнів дефолтів боржників та визначення рівня нагляду за рівнем дефолтів боржників банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток методичних підходів та організаційних засад пруденційного нагляду в Україні

в частині визначення достатності капіталу банків та адекватності ризикам, на які наражається капітал унаслідок здійснення банківської діяльності.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких питань:

- розкрити економічну сутність капіталу та дослідити його види й функції з точки зору покриття ризиків у банківській діяльності;
- визначити ключові ризики банківської діяльності, що потребують покриття капіталом банку;
- поглибити методичні засади забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку;
- дослідити стан капіталізації банківської системи України та оцінити здатність покриття банківських ризиків капіталом банку;
- запропонувати напрями вдосконалення методики розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу з метою покриття банківських ризиків;
- поглибити методичний інструментарій вимірювання ключових ризиків (кредитний, ринковий, операційний) банківської діяльності, що повинні покриватися капіталом для зниження їх впливу;
- запропонувати науково-методичний інструментарій розрахунку нормативу достатності капіталу банку, що забезпечить покриття визначених ключових ризиків (кредитного, ринкового, операційного);
- обґрунтувати потребу в необхідності застосування регулятором ринку банківських послуг індикативного показника;
- запропонувати методичні засади оцінювання кредитного ризику банку на основі оцінних рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між НБУ та банками в процесі реалізації пруденційних заходів, спрямованих на регулювання достатності обсягів капіталу банків.

Предметом дослідження є теоретичні засади, науково-методичне забезпечення та практичні рекомендації щодо застосування НБУ пруденційних вимог до банків у частині достатності їх капіталу.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, управління, банківської справи, теорії грошей, фінансів і кредиту, фінансового посередництва, державного регулювання економіки, економіко-математичного моделювання, а також науковий доробок із питань пруденційного регулювання достатності капіталу банку.

У процесі дослідження використовували загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: діалектичний і системний підходи, методи індукції та дедукції – під час дослідження причинно-наслідкових зв'язків у процесі пруденційних вимог до достатності капіталу банку; метод морфологічного аналізу – під час вивчення понятійно-категоріального апарату дослідження;

історичний підхід – при узагальненні еволюції міжнародного досвіду щодо пруденційних вимог до капіталу банку; методи групування, порівняння, абстрагування, узагальнення, економіко-статистичні методи збирання та оброблення інформації – під час аналізу методичного інструментарію розрахунку нормативу Н2 в Україні; графічний і табличний методи як ілюстративний інструментарій; методи багатofакторного аналізу – під час прогнозування ефективності методичного інструментарію для розрахунку нормативу Н2; методи кластеризації – під час застосування індикативного показника для обчислення операційного ризику як складової нормативу Н2 та при співвіднесенні агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників окремого банку; нечіткої логіки – під час моделювання способу обчислення операційного ризику як складової нормативу Н2 при застосуванні індикативного показника; системний метод – під час розроблення інструментарію правового, інформаційного та організаційного забезпечення розвитку пруденційних вимог до достатності капіталу банку в Україні.

Інформаційно-фактологічною базою дисертації є вітчизняне законодавство та нормативно-правові акти з питань банківського нагляду; статистичні й звітно-аналітичні дані НБУ; положення, принципи та рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду; міжнародні стандарти фінансової звітності, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду; звітність банків; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів із питань банківського нагляду, а також матеріали періодичних видань та інші джерела публічної інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних та методичних засад розвитку пруденційного нагляду в Україні в частині визначення достатності капіталу банків та адекватності ризикам, на які наражається капітал унаслідок здійснення банківської діяльності, розробленні науково-практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня стійкості банків, з урахуванням ризик-орієнтованого підходу.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід щодо визначення оцінних рівнів дефолтів боржників на основі матриць міграції та подальшого зіставлення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників банківської системи з відповідними даними окремого банку. Це дозволяє банкам ефективно контролювати рівень платоспроможності боржників, а НБУ, будучи базовим суб'єктом мікропруденційного нагляду, – визначати рівень застосування інструментів впливу до банків з огляду на рівні дефолтів їх боржників (загальний ступінь нагляду, ступінь моніторингу, ступінь вжиття заходів);

удосконалено:

– методичні засади оцінювання достатності капіталу банку, які на відміну від існуючих забезпечують більшу чутливість до ризиків та дозволяють

визначати мінімально допустимий обсяг капіталу банку для покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків, а також формують інформаційну основу для ухвалення управлінських рішень щодо спроможності банків утримувати ризики на рівні, що відповідає їх схильності до цих ризиків, аби досягати задекларованих бізнес-цілей, не створюючи водночас загрози стійкості банку, інтересам вкладників і кредиторів;

– науково-методичний підхід оцінювання кредитного ризику як одного з ключових ризиків, на який наражається капітал банку, що на відміну від існуючого підходу базується на формалізації кредитного ризику для кожного виду активів (балансові та позабалансові активи, зокрема, позабалансові строкові фінансові інструменти) та подальшому зважуванні на оцінні значення ризику країн, ґрунтуючись на методології експортних кредитних агентств, що є учасниками «Угоди про офіційно підтримувані експортні кредити». Це дозволяє підвищити достовірність одержаних результатів та сформуванню єдиної системи показників кредитного ризику для всієї банківської системи України;

– методичні засади визначення операційного ризику банку, що передбачають можливість застосування одного з двох підходів його оцінювання: базового або стандартизованого – диференційовано, залежно від рівня розвитку банку, що базуються на мультиплікативній згортці річного доходу банку і сталого коефіцієнта для першого підходу та адитивній згортці річного доходу банку за кожною бізнес-спеціалізацією, зваженого на відповідний коефіцієнт ризику, – для другого підходу. Це створює належне методичне та практичне підґрунтя для впровадження в українську банківську практику більш чутливих до операційного ризику методів оцінювання вимог до капіталу;

– методичний інструментарій розрахунку величини ринкового ризику діяльності банку, що базується на побудові адитивної моделі лінійної згортки індивідуально визначених процентного, валютного, фондового та товарного ризиків, зважених на коефіцієнти масштабування. Це дозволяє врахувати специфіку ризикової діяльності банку, зумовленої здійсненням операцій, пов'язаних із несприятливими коливаннями курсів валют, цін на товари, процентних ставок та котирувань цінних паперів;

набули подальшого розвитку:

– розроблений науково-методичний підхід щодо побудови індикативного показника вибору методу розрахунку (базовий / стандартизований / удосконалений) вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику на основі регресійного аналізу, що дозволяє об'єктивно визначити, які банки можуть застосовувати базовий метод для обчислення операційного ризику, які повинні використовувати для таких цілей більш складний стандартизований метод, а які можуть претендувати на застосування вдосконаленого економетричного підходу;

– визначення сутності капіталу банку як суми власних коштів, залишкової вартості активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють в собі

інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, яких зазнає банк у процесі діяльності. Запропоноване визначення дає можливість ідентифікувати пріоритетні напрямки вдосконалення підходів до оцінювання достатності капіталу в банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та спроможності забезпечити стійкість банку в шоківі періоди.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані НБУ, банками України та юридичними особами, які проводять аудиторську діяльність банків і надають аудиторські послуги, з метою більш адекватного та більш чутливого до ризиків оцінювання достатності капіталу банку.

Підходи щодо вдосконалення існуючої методики розрахунку нормативу Н2 у частині розширення переліку банківських ризиків, які потребують покриття капіталом, застосування в практичній діяльності банків моделі обчислення оцінних рівнів дефолтів боржників та моделі розрахунку індикативного показника як способу обчислення вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику рекомендовані Міністерством фінансів України до застосування державними банками (довідка Міністерства фінансів України від 16.04.2019 № 38000-02-5/4); підходи до розрахунку кредитного, ринкового та операційного ризиків як складових достатності капіталу банку, а також використання моделі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників із рівнями дефолтів банків упроваджено в діяльність аудиторської компанії ТОВ «ПКФ Україна» (довідка від 26.02.2019 № 147); використання формули розрахунку достатності капіталу банку, яка базується на визначенні поняття «капітал банку» в частині відображення економічної сутності капіталу банку з точки зору покриття банківських ризиків, що вдосконалює оцінювання кредитного ризику та запроваджує оцінювання операційного і ринкового ризиків, – у діяльність НБУ в Харківській області (довідка від 15.04.2019 № 64-0002/); підходи до розрахунку кредитного, ринкового та операційного ризиків у складі вимог до оцінювання достатності капіталу банку, а також застосування моделі індикативного показника з метою вибору способу, використовуваного для розрахунку вимог для покриття операційного ризику, залежно від рівня складності здійснюваних банками операцій – у діяльність окремих банків в Харківській області (довідка Харківського банківського союзу від 29.03.2019 № 6).

Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Банківські ризики», «Банківська справа» й «Аналіз банківської діяльності» (акт від 27.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації та розробки, які виносяться на захист, одержані авторкою самостійно й відображені в

опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертанткою у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах її особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися, обговорювалися й одержали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, з яких: «Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпро, 2012 р.), «Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин» (м. Севастополь, 2013 р.), «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2013 р.), «Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики» (м. Черкаси, 2014 р.), «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в 17 наукових працях загальним обсягом 9,94 друк. арк., з яких особисто авторці належать 8,64 друк. арк., зокрема: підрозділи у двох колективних монографіях, 7 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті в наукових виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дисертації становить 311 сторінок, зокрема, 191 сторінка основного тексту, 41 таблиця, 19 рисунків, 11 додатків та список використаних джерел, що налічує 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні засади регулювання достатності капіталу банку**» визначено економічну сутність капіталу банку та досліджено його форми й функції, розглянуто процес трансформації пруденційних вимог до капіталу як індикатора надійності банківської діяльності, проаналізовано розвиток методичних засад забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку.

На основі узагальнення існуючих наукових напрацювань у роботі виокремлено базові характеристики банківського капіталу: 1) грошову основу (грошові кошти, призначені для отримання банками прибутку, за своєю суттю перетворюються в процесі капіталізації на банківський капітал, що відповідає об'єктивним закономірностям розвитку ринкової економіки); 2) взаємозв'язок із фондовим ринком (здійснення емісійних, інвестиційних, клієнтських операцій на ринку цінних паперів формалізується в процесі взаємодії банківського капіталу та інвестиційного ринку); 3) джерело фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку (банківські установи утворюють свою капітальну базу не лише за рахунок внесків засновників, акціонерів, резервів, прибутку та його капіталізації, а й за допомогою мобілізації коштів на міжбанківському ринку, випуску власних боргових

цінних паперів, залучення коштів на умовах субординованого боргу та від контрагентів банку); 4) інтегральність формування (матеріальні та нематеріальні цінності, що мають грошову оцінку та залучаються банком із зовнішніх і внутрішніх джерел); 5) резерв для покриття непередбачуваних збитків, що виникають у разі настання несприятливих ситуацій (формування резервних фондів на покриття потенційних збитків / втрат та інших фондів спеціального призначення, що дозволяють продовжувати роботу банку).

Запропоновано під час дослідження специфіки пруденційного регулювання системно поєднувати особливості вищезазначених ознак, а також урахувати їх цільову спрямованість. З огляду на це банківський капітал запропоновано розуміти як вартість усієї сукупності коштів, залучених із різних джерел, що уособлюють у собі інтерес власників банку та призначенням яких є покриття ризиків, яких зазнає банк у процесі діяльності.

Для виявлення найбільш домінантних вимог до капіталу банку як індикатора надійності банківської діяльності в роботі проведено аналіз та формалізовано карту причинно-наслідкових взаємозв'язків між історичним становленням банківської системи, вразливістю банків до внутрішніх і зовнішніх шоків, а також тригерами розвитку системи державного пруденційного регулювання достатності капіталу.

Сучасна концепція достатності капіталу згідно з принципами і рекомендаціями Базельського комітету з банківського нагляду дозволила відмовитися від негнучкої системи обмежень за видами банківських ризиків та операцій. Доведено, що можливість здійснення ризикових операцій визначається обсягом вкладу акціонера до ресурсної бази банку. Це дозволяє не перекладати можливі збитки за угодою на клієнтів та контрагентів банку, нівелюючи одну з основних причин виникнення та поширення фінансових криз.

Обґрунтовано, що показники обсягу регулятивного капіталу та рівня його достатності є найважливішими показниками діяльності банків, що перетворюють порядок оцінювання капіталу банку на більш точний і чутливий процес та сприяють кращій практиці управління банківськими ризиками.

На підставі проведеного дослідження сутності капіталу, його видів і функцій та з урахуванням результатів вивчення концепції регулювання капіталу банку у вітчизняній і світовій банківській практиці проаналізовано методичні засади, зокрема, зважаючи на положення Базельського комітету з банківського нагляду та Євродирективи, враховані під час формування методичних засад забезпечення й оцінювання достатності капіталу банку (рис. 1).

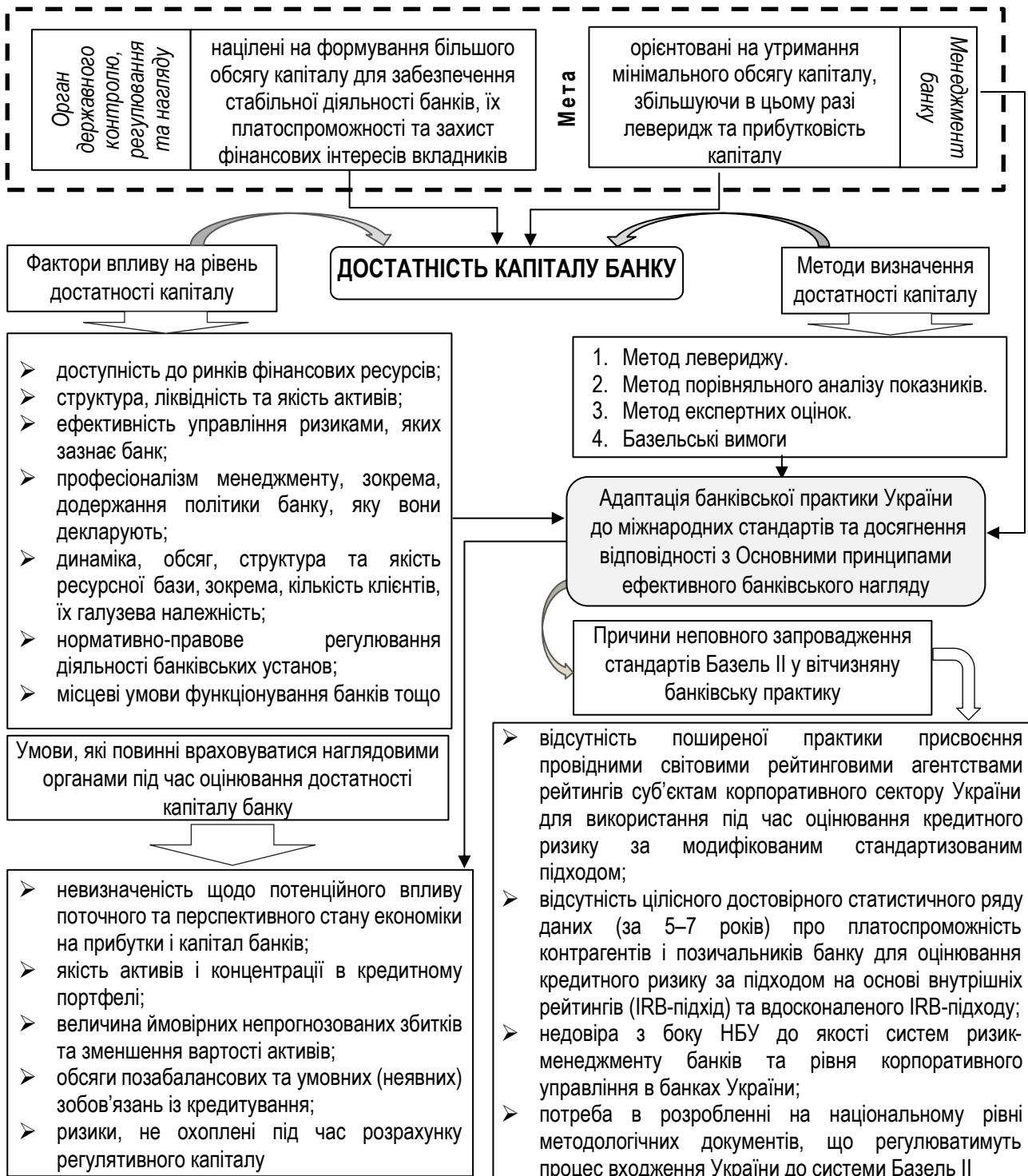

Рисунок 1 – Методичні засади забезпечення достатності капіталу банку

У другому розділі «Теоретичні та практичні основи визначення достатності капіталу банку шляхом оцінювання ризиків банківської діяльності» проведено аналіз стану капіталізації банківської системи України та оцінено здатність покриття банківських ризиків капіталом, формалізовано напрями вдосконалення процесу розрахунку показника достатності регулятивного капіталу з метою покриття банківських ризиків, запропоновано

методичні засади вдосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу українських банків у сучасних умовах.

Аналіз стану капіталізації банків України за 2006–2019 рр. та рівня дохідності банків дозволяє стверджувати про посилення за останнє десятиліття тенденцій взаємозв'язаності системно важливих банків через складні транзакції; загальне зростання волатильності на фінансових ринках; виникнення нових ринків та поширення нових банківських продуктів, особливо похідних фінансових інструментів – ф'ючерсів, свопів, опціонів, що більше пов'язані з ризиками порівняно з класичними інструментами. Установлено, що причиною значних збитків банківського сектору України були не прорахунки у використанні банками складних фінансових інструментів, а накопичені в періодах між кризами (фінансова криза 2007–2009 рр. та політична криза 2014 р.) внутрішні дисбаланси в структурі активів банків. Стрімке нарощення цих дисбалансів спричинили необхідність доформування резервів на покриття збитків за кредитними операціями та відповідно додаткове «заморожування» вільних коштів банків. Ускладнення зазначеної ситуації відбулося також унаслідок девальвації гривні – у 2008 році та впродовж 2014–2015 років.

У роботі обґрунтовано основні вектори розвитку банків у контексті забезпечення достатності капіталу: 1) капітал банків повинен розглядатися та аналізуватися не лише з позиції оптимальності його структури, а й із позицій здатності абсорбувати збитки й можливості забезпечити стійкість банківського сектору; 2) систематичне вдосконалення методики розрахунку достатності капіталу для покриття банківських ризиків із метою забезпечення її адекватності сучасним умовам та практичним потребам розвитку вітчизняної фінансової системи; 3) посилення контролю регулятора за збалансованістю між обсягами капіталу банків та рівнем ризиків, на які банки наражають свій капітал.

З метою оптимізації застосовуваних в українській банківській практиці методичних засад формалізації достатності капіталу банків (Н2) проаналізовано мінімальні стандарти Базельського комітету з банківського нагляду щодо оцінювання кредитного, операційного та ринкового ризиків, а також особливості їх ідентифікації та розрахунку (табл. 1). Порівняння підходів до оцінювання та врахування ризиків під час розрахунку показника достатності капіталу Базельського комітету з банківського нагляду і методики, застосовуваної в українській банківській практиці, свідчить не лише про існування істотних відмінностей між ними, а й про повну відсутність у вітчизняній практиці підходів до оцінювання значної кількості банківських ризиків. Установлено, що поточний пруденційний підхід до управління достатності регулятивного капіталу в українській банківській практиці є

найбільш близьким до вимог Базеля I (у частині, що стосується оцінювання кредитного ризику) та частково, з певними відхиленнями, враховує поправку до Базеля I щодо ринкових ризиків (1998 року), зокрема в частині врахування валютного ризику. Це підтверджує факт низької імплементації вимог Базельського комітету з банківського нагляду у вітчизняну практику банківського регулювання.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз української та міжнародної банківської практики врахування ризиків під час розрахунку достатності капіталу банку

Вид ризику	Підхід, передбачений українським законодавством	Підхід, передбачений положеннями Базельського комітету з банківського нагляду та Європейським законодавством
Кредитний	До активів із метою їх ризикозваження застосовуються коефіцієнти, визначені Інструкцією № 368 «Про порядок регулювання діяльності банків»	До активів із метою їх ризикозваження застосовуються коефіцієнти, визначені із застосуванням одного з таких підходів: 1. Стандартизований. Вагові коефіцієнти базуються на: 1) оцінках зовнішніх рейтингових агентств, визнаних прийнятними наглядовим органом; 2) поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств. 2. На основі внутрішніх рейтингів банку (IRB-підхід): 1) фундаментальний; 2) вдосконалений
Операційний	–	До оцінювання активів застосовується один із таких підходів: 1. Базовий. 2. Стандартизований: 1) загальний; 2) альтернативний. 3. Вдосконалений
Ринковий (складається з процентного, валютного, товарного та фондового ризиків)	Обмежено лише в частині покриття валютного ризику	До оцінювання активів застосовується один із таких підходів: 1. Спрощений стандартизований. 2. Стандартизований. 3. На основі внутрішніх моделей банку

Рівень ефективності існуючої системи регулювання достатності капіталу українських банків досліджений за допомогою показників діяльності банківської системи, які безпосередньо впливають на рівень капіталу банку (рис. 2). Доведено, що існуючі в Україні методичні засади до розрахунку достатності капіталу банків неповною мірою забезпечують адекватне врахування кредитного ризику: реалізовані кредитні ризики банків за

підсумками діяльності 2014–2015 років були набагато більшими ніж ті, які спроможний поглинути їх фактичний капітал. Це створює для банків додаткове навантаження як на рівень регулятивного капіталу, так і на показник його достатності. У той самий час темпи зростання показника Н2 в цей період зменшувалися набагато повільніше.

Рисунок 2 – Динаміка окремих показників діяльності банків України та їх вплив на достатність регулятивного капіталу (Н2) за 2008–2020 рр.

Проведений порівняльний та аналітичний аналіз засвідчив необхідність удосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу банків у межах доопрацювання діючого підходу до оцінювання кредитного ризику (в частині ризикозваження активів) та запровадження оцінювання операційного та ринкового ризиків під час розрахунку нормативу достатності регулятивного капіталу (Н2) (рис. 3). Установлено, що найбільш оптимальними для застосування в українській банківській практиці будуть розроблені підходи до розрахунку величини кредитного, операційного та ринкового (у його складі процентний, фондовий, валютний і товарний ризики) ризиків та їх включення до розрахунку нормативу Н2. Це дозволяє забезпечити більш чутливе оцінювання ризиків, яких зазнає банк у процесі здійснення своєї діяльності, сприяти підвищенню рівня стійкості банків до потрясінь у періоди шоків, а також зменшити обсяг вільних коштів, спрямовуваних на формування резервного капіталу.

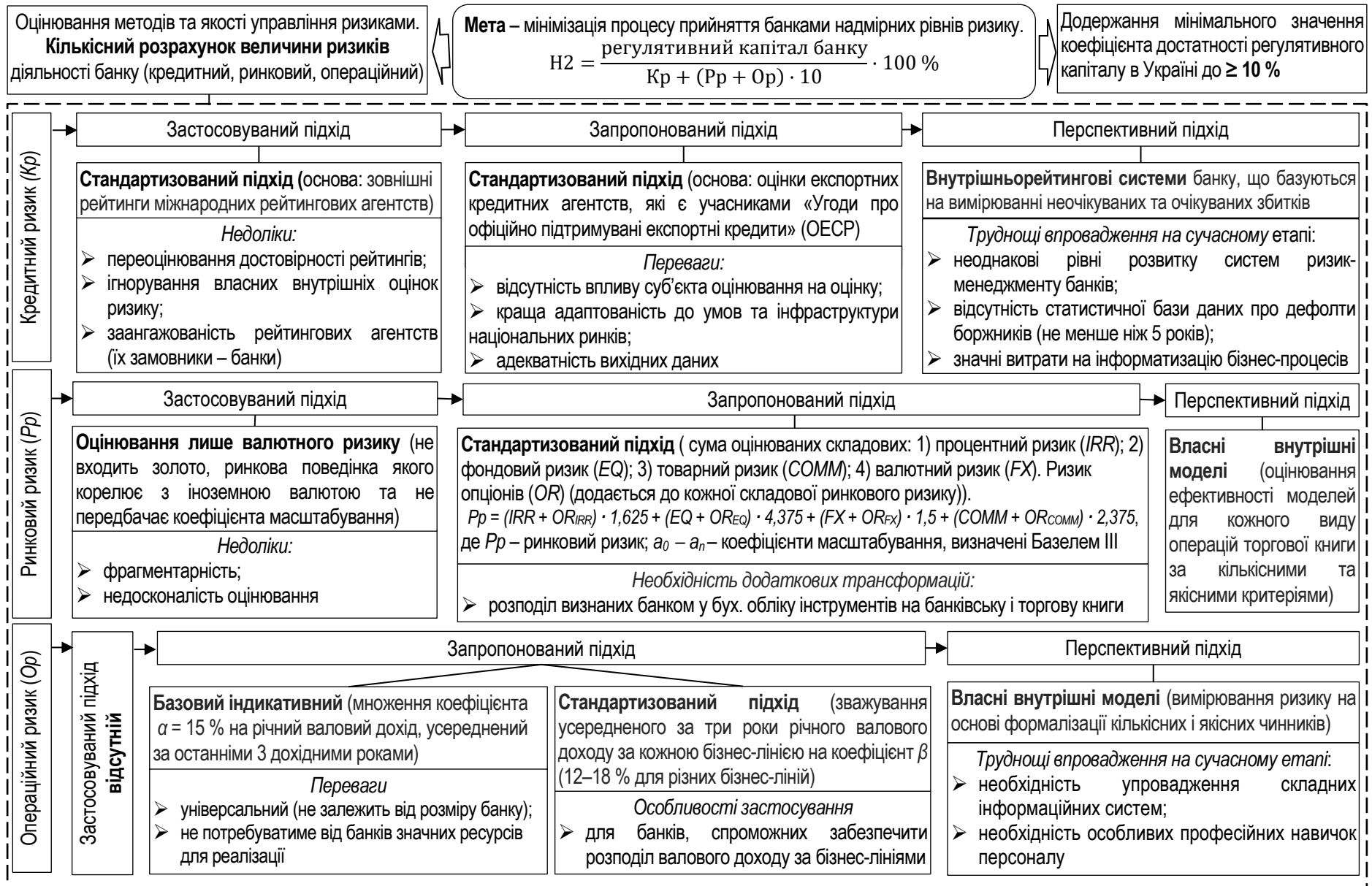

Рисунок 3 – Методичні засади вдосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу банків

У третьому розділі «**Методичні засади вдосконалення пруденційного регулювання діяльності банків в Україні**» практично розраховано норматив достатності капіталу банку, сформовано індикативний показник вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику, оцінено кредитний ризик банку на основі рівнів дефолтів боржників.

Обґрунтовані методичні засади оцінювання достатності капіталу банку в Україні дозволяють провести авторське визначення величини кредитного, операційного та ринкового ризиків. Так, оцінюючи кредитний ризик, для розрахунку беруть балансові та позабалансові активи банку, зменшені на суму сформованих за ними резервів для відшкодування можливих втрат. Також фінансові активи банку (балансові) поділяють на п'ять груп ризику, яким відповідають значення коефіцієнтів, зважаючи на ризикованість кожної групи активів, визначену ґрунтуючись на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити». Розподіл позабалансових інструментів банку здійснюється за чотирма групами ризику з визначеними коефіцієнтами, з яких поточна вартість строкових інструментів (свопів, ф'ючерсів, опціонів, форвардів тощо) підлягає коригуванню на ринкові умови та зважуванню на відповідний для групи ризику коефіцієнт.

Для розрахунку величини операційного ризику використовують дані річної фінансової звітності за останні три роки, що підтверджена аудитором. Нульове або від'ємне значення доходу банку за будь-який із трьох останніх років не беруть до моделі оцінювання операційного ризику. Розрахунок здійснюють один раз на рік, що ґрунтується на базовому чи стандартизованому підході. У межах розрахунку операційного ризику за стандартизованим підходом необхідно розподіляти дохід банку за вісьмома напрямками діяльності (бізнес-спеціалізацій) та зважувати на відповідний коефіцієнт ризику.

Розрахунок величини ринкового ризику запропоновано здійснювати за допомогою суми таких його складових, як процентний ризик торгової книги, фондовий, валютний та товарний ризики, зважені на встановлені для кожного виду ризику коефіцієнти масштабування. Авторка встановила, що в рамках кожної складової ринкового ризику чиста позиція на ринку визначається як різниця між довгою та короткою позиціями в одному товарі, а загальна позиція – як сума довгої та короткої позицій в одному товарі. Узагальнені методичні засади оцінювання достатності капіталу банків України зображені на рисунку 4.

Практичні розрахунки рівня достатності капіталу для ПАТ КБ «Приватбанк» засвідчили, що Н2, за методикою авторки, становить 8,87, тоді як згідно з діючим на сьогодні порядком розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу фактичне значення нормативу Н2 дорівнює 12,6. Тобто застосування запропонованого науково-методичного підходу до оцінювання достатності регулятивного капіталу дозволяє більш чутливо ідентифікувати вплив ризиків на банк та засвідчує, що ПАТ КБ «Приватбанк» необхідно було б підвищити рівень капіталізації банку ($N2 < 10$).

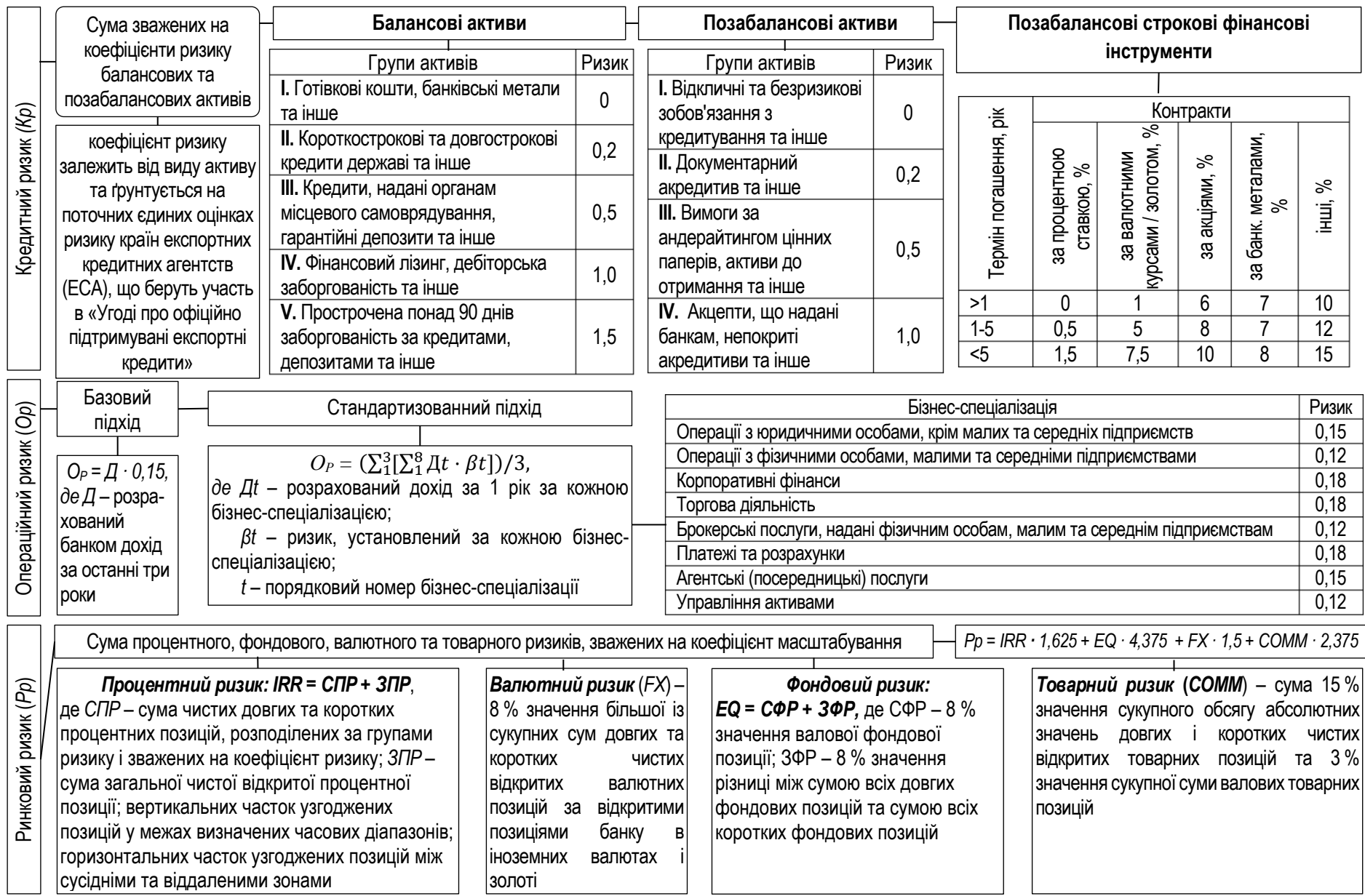

Рисунок 4 – Методичні засади оцінювання кредитного, операційного та ринкового ризиків в Україні

У роботі обґрунтовано, що однією з важливих умов подальшої інтеграції банківської системи України до європейського співтовариства є створення належного методичного підґрунтя для застосування в подальшому банками, що є значними за обсягами та складністю здійснюваних операцій, більш удосконалених методів оцінювання вимог до капіталу, зокрема, в частині запровадження індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Формування достовірних передумов вибору кожним українським банком одного з декількох методів розрахунку операційного ризику, виходячи з організації бізнес-процесів у ньому, забезпечить можливість застосування в банківській системі України більш чутливих до ризиків методів оцінювання вимог до капіталу.

Єдиною базою для розрахунку операційного ризику за всіма підходами з метою його покриття капіталом є валовий дохід банку, тобто сума чистого процентного та чистого непроцентного доходу. Співвідношення різних за якістю активних статей балансу до валюти балансу формує структуру активів банку за призначенням. Найвагомішою складовою активів банку для досягнення прибуткової діяльності та відповідно оптимальності структури повинні бути активи, що працюють (оборотні), як такі, що є джерелом формування валового доходу банку. Тобто можна стверджувати про наявну пряму залежність між обсягом активів банку, що працюють (оборотних), та рівнем валових доходів банку, які продукують ці активи.

Водночас відсутність такої залежності може бути свідченням низької якості активів, що працюють (оборотних), недосконалих управлінських рішень керівництва банку, низької конкурентної позиції банку на ринку тощо. Саме цим операційний ризик відрізняється від інших ризиків (кредитного, ринкового), щодо яких банк може надійніше оцінити свої майбутні потреби в капіталі. Кількісне підтвердження або спростування цього припущення доцільно провести за допомогою економетричного аналізу валових доходів банку (Y) та їх зв'язку з обсягом активів, що працюють (X), застосувавши регресійну модель.

Значення коефіцієнта кореляції, розраховане за відповідний період (5–7 років) у банківській системі загалом, запропоновано використовувати як індикативний показник, із яким банки порівнюватимуть власний коефіцієнт кореляції, розрахований за відповідний період. На підставі порівняння одержаного значення коефіцієнта кореляції за окремим банком з індикативним показником, розрахованим у цілому в банківській системі, доцільно визначати спосіб розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику (за базовим або стандартизованим підходом) (табл. 2).

Індикативний показник може використовуватися як один із критеріїв можливості застосування банком більш складних методів розрахунку вимог до капіталу. Актуалізацію значення індикативного показника доцільно здійснювати щороку. Практичні розрахунки індикативного показника для ПАТ КБ «Приватбанк» засвідчили, що цей банк міг би претендувати на застосування у своїй діяльності вдосконаленого підходу до розрахунку вимог щодо

капіталу для покриття операційного ризику, оскільки визначений коефіцієнт кореляції дорівнює 0,95.

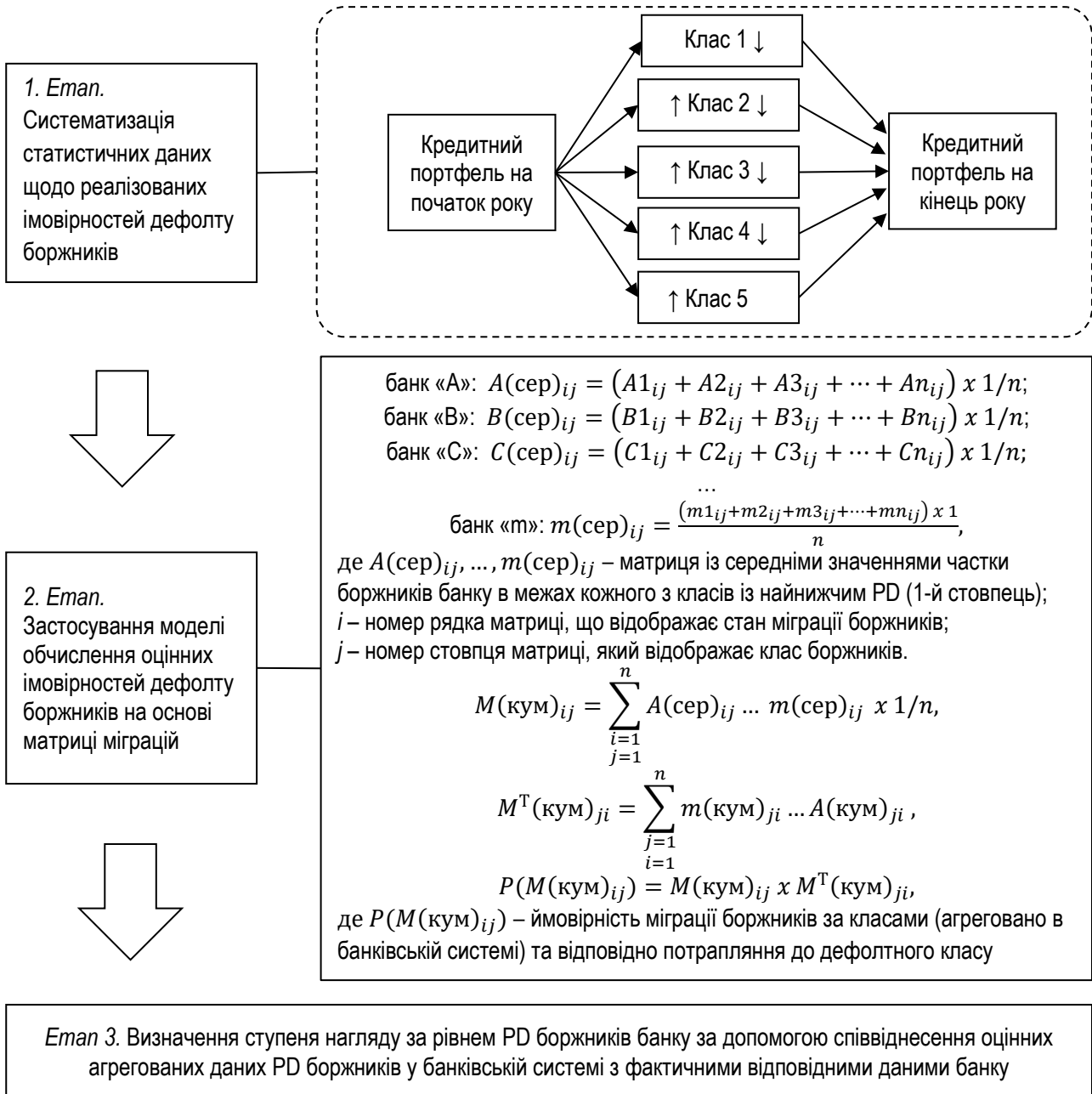
Таблиця 2 – Розрахунок вимог до капіталу банку на покриття операційного ризику залежно від його рівня

Оптимальне значення (індикативний показник за 2013–2019 рр.) – 0,88		
Фактичне значення коефіцієнта кореляції за окремим банком		
до 0,51	від 0,52 до 0,87	від 0,88
Рівень відповідності фактичного значення коефіцієнта кореляції за окремим банком індикативному показнику		
незначний	помірний	високий
Розрахунок вимог до капіталу на покриття операційного ризику		
застосовується базовий підхід	допускається можливість переходу до застосування стандартизованого підходу	допускається можливість переходу до застосування вдосконаленого підходу

Удосконалення потребують і методичні засади оцінювання достатності капіталу в частині врахування кредитного ризику. Так, особливу роль у реаліях вітчизняної банківської системи відіграє необхідність врахування можливих дефолтів боржників. Запропонована трирівнева система оцінювання кредитного ризику, що повноцінно враховує ймовірні дефолти боржників: 1) ретроспективний аналіз інформації щодо реалізованих рівнів дефолтів боржників банків; 2) обчислення оцінних рівнів дефолтів боржників; 3) визначення рівня нагляду за рівнем дефолтів боржників банків на підставі співвіднесення оцінних агрегованих даних у банківській системі з відповідними даними банків.

Ймовірність дефолту (PD) нарівні з іншими компонентами оцінювання кредитного ризику банку на основі IRB-підходу (LGD – питома вага збитків у разі дефолту, EAD – вартість під ризиком дефолту, та M – ефективні (реальні) строки погашення) є початковим етапом для формування функцій вагових коефіцієнтів ризику, застосовуваних для відповідних груп активів. У рамках фундаментального підходу банки здійснюють власні оцінювання PD боржників та покладаються на наглядові оцінки для решти компонентів ризику. Застосовуючи вдосконалений підхід, банки за умови додержання мінімальних стандартів, установлених наглядовим органом, подають більше власних оцінок: PD, LGD, EAD та M.

Найбільш оптимально поставлене завдання вирішується в рамках побудови банками матриці міграцій боржників: вона відображає питому вагу PD боржників, виходячи з класів боржників, які змінюються впродовж цього періоду. Побудова матриці міграцій боржників дозволяє банку зібрати фактичні дані щодо фактичного потрапляння боржників до 5-го (дефолтного) класу та спрогнозувати ступінь імовірності такого потрапляння для боржників 1–4-х (недефолтних) класів у майбутньому, ґрунтуючись на поточній інформації; проаналізувати історичні дані банків щодо визначення частини боржників, що перемістилася з одного класу до іншого, та здійснити моніторинг питомої ваги боржників 5-го (дефолтного) класу (рис. 5).

Рівень нагляду	Значення $m(PD)$ за класами боржників				
	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5
Загальний	$m(PD)^1 \in [(PD_{кум})I \pm 0,10]$	$m(PD)^2 \in [(PD_{кум})II \pm 1,0]$	$m(PD)^3 \in [(PD_{кум})III \pm 2,5]$	$m(PD)^4 \in [(PD_{кум})IV \pm 5,0]$	$m(PD)^5 \in [(PD_{кум})V \pm 7,0]$
Моніторинг	$m(PD)^1 \in [(PD_{кум})I \pm 0,25]$	$m(PD)^2 \in [(PD_{кум})II \pm 2,5]$	$m(PD)^3 \in [(PD_{кум})III \pm 5,0]$	$m(PD)^4 \in [(PD_{кум})IV \pm 7,0]$	$m(PD)^5 \in [(PD_{кум})V \pm 10,0]$
Вжиття заходів	$m(PD)^1 > \text{або} < [(PD_{кум})I \pm 0,25 \text{ або більше}]$	$m(PD)^2 > \text{або} < [(PD_{кум})II \pm 2,5 \text{ або більше}]$	$m(PD)^3 > \text{або} < [(PD_{кум})III \pm 5,0 \text{ та більше}]$	$m(PD)^4 > \text{або} < [(PD_{кум})IV \pm 7,0 \text{ та більше}]$	$m(PD)^5 > \text{або} < [(PD_{кум})V \pm 10,0 \text{ та більше}]$

Рисунок 5 – Методичні засади оцінювання рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду

Доведено, що запропонована методика дозволяє наглядовим органам і банкам сформувати базу даних реалізованих рівнів дефолтів боржників та обчислити ймовірні їх рівні. Основною метою реалізації методичних засад щодо оцінювання рівнів дефолтів боржників є співвіднесення ймовірності дефолтів банків з агрегованими даними ймовірності дефолтів у банківській системі загалом та визначення на підставі такого співвіднесення рівня нагляду за рівнем дефолтів боржників банків.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та вирішення науково-практичного завдання, що полягає в розвитку теоретичних положень, удосконаленні методичного забезпечення та розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку пруденційного регулювання достатності капіталу банків.

За результатами дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. Систематизація існуючих підходів до визначення поняття «капітал банку», зважаючи на його специфіку, дозволила запропонувати авторське трактування цього терміна. Це власні кошти банку, а також залишкова вартість активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, яких банк зазнає в процесі діяльності. Запропоноване визначення поняття «капітал банку» дає можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення підходів до оцінювання достатності капіталу в банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та спроможності забезпечити стійкість банку в стресові періоди.

2. Систематизація етапів розвитку пруденційного регулювання достатності капіталу банків України за допомогою дослідження суб'єктів, об'єктів та повноти регуляторних процедур нагляду за банками, які стали методичною основою для розроблення напрямів удосконалення розрахунку нормативу Н2 в Україні, дозволила визначити основні проблеми банківської системи України, що перешкоджають запровадженню сучасних прогресивних міжнародних стандартів та практик з оцінювання, пруденційного регулювання достатності капіталу банку, управління банківськими ризиками. В основу трансформації пруденційних підходів до оцінювання достатності капіталу банків покладено сучасні прогресивні міжнародні стандарти та практики з оцінювання, пруденційного регулювання достатності капіталу банку, управління банківськими ризиками, зокрема, положення та рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та Євродирективи.

3. Проведений поглиблений аналіз кредитного ризику та вдосконалений науково-методичний підхід до розрахунку величини кредитного ризику, якого зазнає капітал банку, що на відміну від діючого підходу має більш оптимальну регуляторну структуру, забезпечує більшу чутливість до ризику, має більш

адекватну збалансованість простоти та зіставності, а також відповідає сучасним прогресивним міжнародним стандартам і практикам з управління банківськими ризиками.

4. Здійснений поглиблений аналіз операційного ризику та вдосконалений науково-методичний підхід до розрахунку величини операційного ризику, який ураховує вагомість цього виду ризику як одного з ключових, що потребує покриття капіталом та входить до складу пруденційних вимог щодо достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку.

5. Проведений поглиблений аналіз ринкового кредитного ризику та вдосконалений науково-методичний підхід до розрахунку величини ринкового ризику (складається з процентного, фондового, валютного і товарного ризиків), який ураховує вагомість цього виду ризику як одного з ключових, що потребує покриття капіталом та входить до складу пруденційних вимог щодо достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку.

6. Здійснений аналіз стану капіталізації банківської системи України та опрацювання, зважаючи на результати такого аналізу, існуючий підхід до розрахунку достатності капіталу банку, а також прогресивні міжнародні підходи та практики до оцінювання достатності капіталу; вдосконалений науково-методичний підхід до розрахунку нормативу Н2, який на відміну від існуючого підходу дозволяє визначати мінімально допустимий обсяг капіталу банку, що забезпечить покриття ключових банківських ризиків (кредитного, операційного, ринкового), оцінювати здатність капіталу абсорбувати збитки, що можуть бути результатом реалізації таких ризиків, та спроможність забезпечити стійкість банку в стресові періоди.

7. З метою імплементації ризик-орієнтованих засад нагляду розроблено науково-методичний підхід до вибору методу розрахунку (базовий / стандартизований / удосконалений) вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Такий підхід дозволить об'єктивно визначити, які банки можуть застосовувати простий (базовий) метод для обчислення операційного ризику, які – повинні використовувати для таких цілей більш складний метод (стандартизований), а також створити належне методичне та практичне підґрунтя для застосування в подальшому банками, що є значними за обсягами й складністю здійснюваних операцій, більш просунутих (вдосконалених) і відповідно більш чутливих до операційного ризику методів оцінювання вимог щодо капіталу.

8. З метою імплементації ризик-орієнтованих засад нагляду розроблений науково-методичний підхід до визначення оцінних рівнів дефолтів боржників на підставі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників банківської системи з відповідними даними окремого банку. Такий підхід дозволить банкам ефективно контролювати рівень дефолтів боржників, а регулятору, будучи інструментом мікропруденційного нагляду, – визначити ступінь нагляду для банків з огляду на рівні дефолтів їх боржників (загальний ступінь нагляду, ступінь моніторингу, ступінь вжиття заходів), а також створити

належне методичне та практичне підґрунтя для впровадження в українську банківську практику більш просунутих (удосконалених) і відповідно більш чутливих до кредитного ризику методів оцінювання вимог щодо капіталу.

9. Для підвищення ефективності мікропруденційного регулювання розроблений комплекс заходів, спрямованих на розвиток економіко-правового, інформаційного та організаційно-економічного забезпечення пруденційного регулювання достатності капіталу банків України. Ці заходи сприятимуть подоланню виявлених недоліків пруденційного нагляду та імплементації кращих європейських практик в українську банківську практику.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Кузніченко Я. М. Розвиток пруденційних вимог та методологічні засади оцінки достатності капіталу банку. *Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку* : колективна монографія / за ред. проф. В. В. Коваленко. Одеса : Видавництво «Атлант», 2012. С. 521–569 (1,99 друк. арк.).

2. Кузніченко Я. М. Аналіз підходів до розрахунку кредитного як складової оцінки достатності капіталу банку. *Банківське регулювання та нагляд: методологія і практика* : колективна монографія / за ред. проф. В. В. Коваленко. Одеса : Видавництво «Атлант», 2013. С. 386–403 (0,9 друк. арк.).

Публікації в наукових фахових виданнях України

3. Кузніченко Я. М. Визначення економічної сутності капіталу, форм та функцій капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи*. 2012. № 2 (14). С. 168–172 (0,6 друк. арк.).

4. Кузніченко Я. М. Методичні засади забезпечення та оцінки достатності капіталу банку. *Проблеми розвитку фінансових послуг* : збірник Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури. 2012. № 1. С. 86–97 (0,51 друк. арк.).

5. Кузніченко Я. М., Коренєва О. Г. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 10 (212). С. 43–57 (0,9 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено поточний стан капіталізації банківської системи з точки зору оцінювання можливості покриття ризиків капіталом* (0,65 друк. арк.).

6. Кузніченко Я. М. Аналіз підходів до розрахунку ринкового ризику як складової оцінки достатності капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи*. 2013. № 2 (17). С. 199–203 (0,51 друк. арк.).

7. Кузніченко Я. М. Використання індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного

ризиків. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (36). С. 18–23 (0,6 друк. арк.).

8. Кузніченко Я. М. Запровадження процесу співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1017–1022 (0,6 друк. арк.).

9. Kuznichenko Y., Frolov S. Impact of banking risks on banks' financial security. *Actual Problems of Economics*. 2019. № 8 (218). P. 105–112 (0,6 друк. арк.).
Особистий внесок: досліджено вплив банківських ризиків на фінансову безпеку банків (0,45 друк. арк.).

**Публікації в наукових виданнях, що входять
до міжнародної наукометричної бази даних Scopus**

10. Kuznichenko Y. M. Analysis of Approaches to Calculation of Operational Risk within Bank Capital Adequacy Assessment. *Actual Problems of Economics (Scopus)*. 2014. № 1 (151). P. 425–432 (0,5 друк. арк.).

11. Kuznichenko Y., Dykha M., Pavlova N., Frolov S., Hryhorash O. Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (2). P. 1–11 (0,65 друк. арк.).
Особистий внесок: досліджено моделі оцінювання платоспроможності боржників залежно від сегментації кредитного портфеля та накопичених статистичних даних окремого банку з метою обчислення ймовірності дефолту боржників, придатність та ефективність застосування таких моделей українськими банками (0,3 друк. арк.).

12. Kuznichenko Y., Frolov S., Zhuravka F., Yefimov M., Fedchenko V. Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (4). P. 73–84 (0,99 друк. арк.).
Особистий внесок: переглянуто підходи Базельського комітету з банківського нагляду до розрахунку ринкового ризику з метою вибору найбільш прийнятної з точки зору імплементації в українську банківську практику (0,5 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

13. Кузніченко Я. М. Пруденційні вимоги до капіталу банків та перспективи їх вдосконалення. *Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2–3 жовтня 2012 р. Дніпропетровськ : ГЕРДА, 2012. С. 214–216 (0,1 друк. арк.).

14. Кузніченко Я. М. Ризики в банківській діяльності та їх вплив на достатність капіталу банків. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин* : збірник тез і доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 16–18 травня 2013 р. Севастополь, 2013. С. 160–161 (0,12 друк. арк.).

15. Кузніченко Я. М. Методи оцінки ризиків банку з метою визначення достатності капіталу. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика* :

збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 23–24 травня 2013 р. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. С. 47–49 (0,13 друк. арк.).

16. Кузніченко Я. М. Підходи до розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику з застосуванням індикативного показника. *Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13–14 червня 2014 р. Черкаси, 2014. С. 70–72 (0,12 друк. арк.).

17. Kuznichenko Y., Frolov S., Kuznichenko P. Analysis of approaches to the Bank's loan portfolio segmentation by types of debtors. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 12 жовтня 2018 р. Київ : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2018. С. 177–180 (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено підходи до сегментації кредитного портфеля банку за видами боржників (0,06 друк. арк.).*

АНОТАЦІЯ

Кузніченко Я. М. Пруденційне регулювання достатності капіталу банку. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Сумський державний університет, Суми, 2021.

У дисертації досліджено економічну сутність капіталу, його видів та функцій із погляду покриття ризиків у банківській діяльності, теоретичні та науково-методичні засади пруденційного регулювання достатності капіталу банків; сформульовано оптимальні напрями та розроблено схему вдосконалення існуючої методики розрахунку нормативу Н2 як інструменту мікропруденційного нагляду, зокрема за допомогою розширення переліку банківських ризиків, що потребують покриття капіталом; удосконалено науково-методичні підходи до кількісного оцінювання величини кредитного, операційного та ринкового ризиків, розрахунку достатності капіталу банку з урахуванням цих ризиків, що забезпечить більшу чутливість капіталу до ризиків, оцінювання здатності капіталу абсорбувати збитки, що можуть бути результатом реалізації таких ризиків, та спроможності забезпечити стійкість банку в стресові періоди. Розроблено науково-методичні підходи до визначення на підставі розрахунку індикативного показника методу оцінювання величини операційного ризику з метою його покриття капіталом та до визначення оцінних рівнів дефолтів боржників на підставі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників банківської системи з відповідними даними окремого банку. Здійснено критичний аналіз наукових підходів до визначення етапів розвитку пруденційного регулювання достатності капіталу банків України та повноти регуляторних процедур нагляду за банками; розроблено комплекс заходів щодо розвитку економіко-правового, інформаційного та організаційно-економічного забезпечення пруденційного регулювання достатності капіталу банків України.

Ключові слова: пруденційне регулювання, достатність (адекватність) капіталу, кредитний ризик, ринковий ризик, операційний ризик, індикативний показник, рівень дефолту боржників банків.

SUMMARY

Kuznichenko Ya.M. Prudential Regulation of Bank Capital Adequacy. Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Science in the specialty 08.00.08 “Money, Finance and Credit”. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation aims to develop theoretical foundations and scientific and methodological approaches to prudential regulation of the minimum capital adequacy requirements of banks, focused on the adequacy of the amount of capital to the amount of risks that banks face in their activities.

The paper systematizes the existing approaches to determining the economic essence of capital, its types, and functions in terms of covering risks in banking activities. Based on the results of these studies, the author’s definition of the concept of “bank capital” was proposed in terms of reflecting the economic essence of equity capital as such, which is used to assess the coverage of banking risks, i.e., it personifies the estimated value of the resources owned by banks that can be used to cover risks.

The analysis of the transformation of the concept of regulation of the bank’s capital adequacy in international practice over the past decades has shown that the bank’s capital personifies the estimated value, which has been improving over many years and should now be used to assess the completeness of coverage of banking risks in accordance with the level of risk exposure.

A comparative analysis of the approaches used by the National Bank of Ukraine to calculate the adequacy of a bank’s capital for consistency with the provisions of the Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), including in terms of capital coverage of the risks that banks face in their activities, has been carried out. The main problems hindering the implementation of the Basel Committee on Banking Supervision approaches in the banking sector have been identified.

A scientific and methodological approach is proposed to improve the prudential requirements for assessing the adequacy of banks’ capital (H2 standard), based on the provisions of the BCBS, by finalizing the current approach to assessing credit risk (currently risk-weighted assets) and introducing an assessment of operational and market risks with subsequent inclusion in the calculation of H2 standard.

The principles that should be used to improve the methodology for calculating the regulatory capital adequacy ratio (H2) of banks in terms of assessing credit, operational and market risks are defined, and an algorithm is developed according to which the improvement should take place. In particular, the values of capital requirements to cover operational and market risks are represented by the amount of the risk weighted by 10% (for balancing with the numeral, based on the standard value of $H2 \geq 10\%$).

Scientific and methodological approaches to the assessment are proposed:

- credit risk, as one of the key risks that the bank's capital is exposed to, which, in contrast to the existing approach, is based on the formalization of credit risk for each type of asset (balance sheet and off-balance sheet assets, including off-balance sheet fixed-term financial instruments) and further weighing on the estimated risk values of countries, based on the methodology of export credit agencies that are parties to the "agreement on officially supported export loans". This makes it possible to increase the reliability of the results obtained and form a single system of credit risk indicators for the entire banking system of Ukraine;

- operational risk of the bank, providing for the possibility of applying one of two approaches to its assessment: basic or standardized – differentiated, depending on the level of development of the bank, based on a multiplicative convolution of the bank's annual income and a stable coefficient for the first approach and an additive convolution of the bank's annual income for each business specialization, weighted by the corresponding risk coefficient – for the second approach. This creates an appropriate methodological and practical basis for introducing more operational risk-sensitive methods for assessing capital requirements into Ukrainian banking practice;

- market risk of the bank's activities, based on the construction of an additive model of linear convolution of individually defined interest rate, currency, stock, and commodity risks, weighted by scaling factors. This allows taking into account the specifics of the bank's risky activities caused by operations related to unfavorable fluctuations in currency exchange rates, commodity prices, interest rates, and securities quotations.

A scientific and methodological approach has been developed to construct an indicative indicator of the choice of calculation method (basic/ standardized/ improved) of the bank's capital requirements to cover operational risk based on regression analysis, which allows objectively determining which banks can apply the basic method to calculate operational risk, which ones should use a more complex standardized method for such purposes, and which ones can claim to apply an improved econometric approach.

A scientific and methodological approach is proposed to determine the estimated levels of debtors' defaults based on migration matrices and subsequent comparison of aggregated historical data on the level of debtors' defaults in the banking system with the corresponding data of an individual bank. This allows banks to effectively control the level of debtors' solvency, and allows the National Bank of Ukraine, being the basic subject of microprudential supervision, to determine the level of application of instruments of influence to banks, taking into account the level of defaults of their debtors (general degree of supervision; degree of monitoring; degree of measures taken).

Keywords: prudential regulation, capital adequacy, credit risk, market risk, operational risk, indicative indicator, level of default of bank debtors.

Підписано до друку 01.04.2021.
Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 218/9/19.

Видавець і виготовлювач видавництво «Ярославна»,
вул. Горького, 2, м. Суми, 40030
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 332 від 09.02.2001 р.